

A CEU a világ bús tengerén

PUBLICISZTIKA - LXI. évfolyam, 14. szám, 2017. április 7.

Fluctuat, nec mergitur

Tavaly ősszel ötödik születésnapját ünnepelte a budapesti Institute for Advanced Study, az eredeti princetoni „Magasabb Tanulmányok Intézete” mintájára 2011-ben a Közép-európai Egyetemen (CEU) újraalapított intézmény, amelynek elődje korábban a Várban, a volt budai városházában kapott helyet (pontosan ott, ahol most Matolcsy egyik alapítványának borozóval és ajándékbolttal is megerősített „doktori iskolája” épül). A Collegium Budapest néven létrehozott eredeti intézményt még Antall József kormánya kezdte el támogatni egy olyan pénzügyi szerkezetben, melyet német, svéd, svájci és más adományokra alapoztak, amelyek azonban csak húsz évig voltak hivatottak biztosítani a Collegium működését, s onnantól kezdve a magyar államnak kellett (volna) magára vállalnia a finanszírozását. Az állandó kutatói státuszú tagok között volt ilyen meg olyan politikai nézeteket valló, a fiatal és „felnőtt” ösztöndíjasok között pedig a jelentős külföldi vendégsereg mellett sok magyar kutató is megfordult, általában 3-12 havi időszakokra a hazai tudomány hasznára és dicsőségére. Időközben a Halászbástya alatt felépült a Raoul Wallenbergről elnevezett vendégház is, ha jól tudom, svéd pénzből.

Ott voltam a Collegium hattyúdalának performanszán 2011-ben, amikor is egy híres cambridge-i filozófus tartott előadást, s azon megjelent az akkor még más nevű emberminisztérium felsőoktatási helyettes államtitkára. Nekem, mint korábbi ösztöndíjasnak, azt is elárulták a vendéglátók, hogy ez nagyon fontos találkozó lesz, mert az előadás utáni tárgyaláson dől el, hogy megkapja-e a Collegium a várt állami támogatást. Nem tudhatom, hogy a kiváló orvosprofesszornak a filozófiából lett-e elege, vagy más sürgős dolga támadt, a lényeg az, hogy az előadás vége előtt felállt és kiment. A Collegiumot pedig az év végén bezárták, és új néven, hasonló célokkal, de igen csökkentett funkciókkal indult újra a CEU-n. Ennyit arról a friss kormányfői mondatról, hogy „Magyarország a tudást támogatja”.

Zárt osztály

Miért e hosszas bevezető, amikor írásom címe szerint a friss törvénymódosítástól fenyegetett CEU-ról kellene szólnom? Mert a Collegiumot könnyű volt bezárni, ugyanis a húszéves gesztációs időszak után anyagilag kizárólag a kormánytól függött. Ugyan nem tudni, mi lehetett az oka, hiszen az épületre még évekig senki sem tartott igényt, ráadásul minden „jobb” európai országban léteznek ilyen intézmények, nemcsak nyugaton, de Bulgáriában és Romániában is, sőt hatásuk jelentős az adott ország tudományában, például azzal is, hogy nagy összegű pályázati támogatásokat nyernek el a kutatóik.

A CEU azonban nem a kormánytól függ: jelentős alapítványi vagyona van, amiből el tudja tartani magát. Épületeit ugyanúgy nem lehet stadionná átalakítani, amint a régi budai városházát sem, de persze lehet, hogy a Pallas Athéné alapítványok valamelyike szeretne a gazda székhelyéhez, a Nemzeti Bankhoz közelebb kerülni. Hát lefogadom, hogy erre elég soká kell még várniuk.

A történet nem a kormányközeli történész februári kirohanásával (ÉS, február 24.), hanem egy tavaly indított vizsgálattal kezdődött, s ennek eredménye egy 17 oldalas „Jelentés a külföldi felsőoktatási intézmények magyarországi működéséről” lett, amelyben 28 intézményt vizsgáltak meg és értékelték az összefoglaló táblázatban rögzített szempontok szerint: nem a megfelelő jogszabályi keretek között

folytatja a képzést, nincs hazai partner vagy együttműködés, nem ad ki államilag elismert oklevelet, saját országában nem rendelkezik állami elismeréssel, képzéseinek nincs programakkreditációjuk, ilyen képzések folytatása és ezekről adatszolgáltatás elmulasztása.

A CEU az utóbbi háromban vétkes, ugyanakkor azt is megjegyzi a vizsgálóbiztosok, hogy e képzések hiánypótlás alatt vannak (miközben sok másik már korábban el lett fogadva), vagyis csak idő kérdése, hogy a jelentésben részletesen kifejtett szigorú amerikai szabályok szerint alapított képzéseket idehaza is bejegyezze a hatóság. Az a meglévő adatbázisokban való kutakodásból is kiderül, hogy a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) csak két doktori iskolát hagyott jóvá a CEU-n, miközben még tizenegy további szakon adnak ki PhD-fokozatot, nem is akármilyen színvonalon, hiszen az egyiket például a hálózattudomány világhíres alakja, Barabási Albert-László neve fémjelzi, a másikat, a kognitív tudományokban, szintén neves nemzetközi gárda irányítja, a matematikai program hívószava pedig a pár éve Abel-díjat kapott Szemerédi Endre neve. A 28 ellenőrzött egyetemből egyébként csak egyetlenegy ment át hiba nélkül a rostán.

Mármost ha a CEU ezekről a képzésekről nem ad ki a magyar akkreditációjukat bizonyító vagy akár csak sejtető diplomákat, akkor semmilyen jogsértést, avagy a miniszterelnök szavával: „csalást” nem követ el, hiszen amerikai diplomákat joga van kiállítani. Erre a jelentésre alapozva tehát a 28-ból sok egyetemet el lehet „meszelní”, de konkrétan a CEU-t nem.

Mi a pálya?

Egy másik kifogás, mely mögé például a Debreceni Egyetem új professzora s egyben kancellárja elsőként odaállt, arra a lépéselőnyre hivatkozik, hogy a CEU a képzéseiről anélkül adhat ki USA-beli, illetve magyar diplomát, hogy az USA-ban is tartana kurzusokat, egyáltalán, hogy az ott bejegyzett egyeteme tulajdonképpen nem is működik, s ez merőben diszkriminatív a többi magyar egyetemmel szemben, melyeknek ilyen lehetőségük nincsen, más szóval sérül a „versenyhelyzet”.

Erre hivatkozva írták bele a törvénymódosításba, hogy egyetem (értsd: a CEU) csak akkor adhat ki nem EU-országbeli diplomát, ha valós intézménye van az anyaországban, amely ténylegesen képzéseket kínál fel és tart meg, továbbá ha nemzetközi szerződés támogatja ezt a tevékenységét, mert egy ilyen intézmény „működése csak akkor lehet optimális (!), ha arról a származási ország és Magyarország Kormánya is tudomással bír”.

Nos az ilyen indoklásoktól az embernek elakad a lélegzete. Nem csupán az „optimális” definiálatlan fogalmától, hanem attól, hogy mi mondjuk meg, a „származási országnak” mi a jó. Az előterjesztő ugyanis nem azt nehezményezi, hogy a CEU budapesti diplomái mögött nincsen hitel, tudás, kurzus (hiszen ennek semmi alapja nem lenne), hanem azt, hogy a New York államban elismert bizonyítványokhoz ott, azaz New York államban nem kellett kurzusokat elvégezni. Ismétlem: nem New York állam, illetve nem a CEU-t elismerő és a nyolc USA-államot és területet felügyelő Middle States Commission on Higher Education (kb. „a középső államok felsőoktatási bizottsága”) emel kifogást az ellen, hogy a CEU ilyen, úgymond „hiteltelen” diplomákat ad ki az USA-ban, hanem az EMMI minisztere, és ezért terjeszt be törvénymódosítást.

Elképzelem, ahogy megkörnyékezték ezt az említett amerikai bizottságot, hogy micsoda dolog ilyesmi fölött szemet hunyni, hát nem akarják-e azonnal bezáratni ezt a kamuegyetemet, és miután onnét semmi válasz nem érkezett, gondolták, saját erőből betartatják a szigorú szabályaikat, és ezzel egyből magasabb szintre emelik az amerikai felsőoktatást. Szinte már látom, ahogy sorba állnak az amerikai szenátorok, hogy gratuláljanak a szemfüles magyar oktatási tárcának, mert ezt a nagy turpisságot felfedezte, és megvédi őket a CEU-féle imposztoroktól.

Mulatságos tájékozatlanság nyilvánul meg abban, hogy az USA-ban az egyes tagállamokhoz tartozó

felsőoktatási kérdéskörben a szövetségi kormánnyal kívánnak szerződni, ráadásul egy magánegyetem ügyében. Megjegyzem, a CEU-nak egy ponton valóban kivételezett a helyzete, ugyanis nincsenek alapképzési szakjai. Csakhogy ezt nem akarhatták felróni neki, mert akkor a valóban nemzetközi szerződéssel alapított német-magyar Andrassy Egyetemet is be kéne zárni.

A CEU versenyelőnye tehát abban áll, hogy bizonyos szakjain (de láttuk: nem mindegyiken) úgy ad ki amerikai (vagy magyar, de nem kettős!) diplomát, hogy csak Budapesten folytat képzést. De ha volnának más magyar egyetemek, amelyek kizárólag angol nyelvű képzéseket tartanak fenn, akkor felteszem, azoknak is lehetőségük lenne az USA valamely államában hasonló megoldást találni. Ez az eset nagyjából arra hasonlít, ahogyan az X étterem megkapja a Michelin-csillagokat, mert a) kiváló a konyhája, b) benevezett a Michelin-csillagokért folyó versenybe. Ha e kettőből akár csak az egyik is hiányzik, akkor ne panaszkodjunk a jogosulatlan versenyelőnyre.

Ami pedig a Lex CEU-t illeti, a parlamenti vitában elhangzottak alapján („a Soros-egyetem meg akarja változtatni a törvényeket, hogy a törvények felett álljon” – Rétvári Bence), levonhatjuk a tanulságot: ha tegnap nem tartottad be azokat a törvényeket, amelyeket holnap hozunk meg, akkor bűnös vagy.

Miért a CEU?

Valószínűnek tartom, hogy a törvény kitalálói a külföldi egyetemeket vizsgáló – és egyébként tisztességesnek mondható – jelentés olvasásában nem jutottak el odáig, ahol a Middle States Commission on Higher Education követelményeit foglalják össze tíz pontban, melyek közül mindet valószínűleg nem teljesítik a magyar egyetemek. Most csak hármat idézek ide: *„fokozathoz vezető képzések esetében valamennyi képzésben oktatónak a releváns területen tudományos fokozattal (doktorátussal) (...) kell rendelkeznie; legyen valamennyi oktatónak és kutatónak időszakonkénti rendszeres értékelése az intézmény által; legyen valamennyi oktatónak elegendő ideje – összhangban az oktatási és adminisztrációs feladataival és felelősségével – a szakterületén való felkészülésre, elmélyedésre, önálló tanulmányok készítésére és kutatások végzésére, részvételre az intézményirányításban és egyéb oktatói feladatok ellátására.”*

A CEU – hála az európai szintű oktatói fizetéseknek és kutatási lehetőségeknek, valamint a jól kitalált képzési struktúrájának, amelyből nemcsak az alapfokú képzések hiányoznak, de a „drága” természet- és élettudományok is – az általa művelt tudományterületeken a legjobb magyar egyetemnek számít, sok külföldi, de mellettük számos magyar oktatóval is. Együttműködése a hazai felsőoktatással és kutatással példaszzerű, kutatási potenciálja pedig szakterületén a legjobb.

Legyen elég csak arra utalnom, hogy az Európai Kutatási Tanács (European Research Council, ERC) millió eurós nagyságrendű pályázati támogatásaiból Magyarországra 2016-ig 48 darab érkezett, s ezzel magasan vezet a volt szocialista országok között. E körből a következő legjobb 24 nyertes pályázattal a hozzánk hasonló méretű Cseh Köztársaság, s őket a mindkettőnknél jóval nagyobb Lengyelország követi 23 ERC-pályázattal.

Hazánkban 18 intézmény között oszlanak meg az ERC-nyertesek. Közülük 11 csak egyetlen ERC-t nyert el, például a Semmelweis Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem vagy az MTA Természettudományi Kutatóközpontja. A lista tetején áll holtversenyben 6-6 pályázattal az ELTE és az MTA Matematikai Intézete (amely egyébként a CEU matematikai programját is gondozza). És magasan az első a CEU a kilenc ERC-nyertes kutatásával.

Éppen a legutóbbi ÉS-cikkemben (március 24.) emlékeztem meg arról, hogy a „keleti nyitás” jegyében nagy összegekkel támogatja a kormány a harmadik világ országaiból érkező diákok magyarországi egyetemi tanulmányait, a nyilvánosság előtt azzal érvelve, hogy ők ezzel hazánk barátai lesznek majd végzésük után visszatérve szülőföldjükre. Vajon felmerült-e kormányunk okos fejében, hogy a CEU-n

végzetek ugyanolyan jó hírvivői lehetnek országunknak – ráadásul úgy, hogy egy fillérjébe sem kerülnek az adófizetőknek, hiszen vagy tandíjat fizetnek, vagy ösztöndíjakat kapnak. A CEU-n a 108 küldő országból származó tízezres nagyságrendű „öregdiáksereg” pedig többnyire fontos adminisztratív vagy oktatási posztokat tölt be, ami éppen a mostani válság során is kitűnt a szolidaritási megnyilvánulásaikból.

Láttuk, hogy a CEU – bármit mondjon is a kormányfő – valójában nem „csalt”, nem szerzett jogosulatlan előnyöket, jogszerűen adja ki a diplomáit és így tovább. Akkor miért a felbuzdulás, hogy egy új törvénnyel ellehetetlenítsék?

Először is a CEU a leggazdagabb, ezért a legfüggetlenebb magyar magánegyetem. A formálisan magánegyetemeknek számító egyházi intézmények egyébként ugyanúgy az adófizetők, vagyis közvetlenül a kormány támogatását élvezik, mint az állami egyetemek. Amikor minden állami egyetem megkapta a maga kancellárját, amivel autonómiájuk jelentős csorbát szenvedett, akkor a CEU nem volt bekényszeríthető ebbe a vályúba. Márpedig jól látjuk, hogy az orwelli nevű Nemzeti Együttműködés Rendszerében nem tűrik az autonómiákat: nálunk nem az intézmények szavatolják a biztonságot, hanem minden a kinevezetteken múlik, az Alkotmánybíróságtól a NAV-ig, beleértve a rektorokat, akiket szoros pórázon tartanak, előbb „kézből etetéssel” történő finanszírozással, utóbb a kancellárok kinevezésével.

Itt azonban nem egyszerűen az autonómia csorbítása a cél, hanem a jelenlegi működési keretek radikális megváltoztatása révén a CEU megszüntetése. A kérdésre a legvilágosabb választ a miniszterelnök múlt pénteki rádióinterjújából kaphattuk meg. No nem a fentebb már taglalt vádak, a „csalás” ismételtetéséből, hanem abból, ahogy az interjúalany ugyanazzal a kifejezéssel utalt a CEU-ra, ahogy az eseményeket megelőlegező legkorábbi *Origó*-cikk: „Soros-egyetemnek” nevezte. Mármost egy hírportál, különösen, ha egy szakképzett dekoratőr adja meg az alaphangját, azt mond, amit akar. De egy miniszterelnök nem teheti meg, hogy nem a hivatalos nevén említi a törvényjavaslatban egyébként nem is szereplő és a fent említett jelentés szerint semmiféle csalásban nem vétkes intézményt.

Az interjúból tehát kiderült, hogy az új törvény a CEU ellen irányul, továbbá hogy a kulcsszó itt is a „Soros”, vagyis az, aki mind Orbán Viktor, mind Vlagyimir Putyin, mind Donald Trump politikáját bírálja, és anyagilag is támogat olyan szervezeteket, amelyek többek között az ő irányvonalukkal is szembehelyezkednek. A miniszterelnök tehát a CEU-n keresztül kíván ütni egyet Soros Györgyön, és ugyanakkor Trump felé is gesztust tenni, hátha ennek végre lesz valami kedvező eredménye a számára.

Forr a világ bús tengere

Valószínűleg azonban nem számított arra, hogy mekkora visszhangja lesz e lépésnek. Először is a hír jócskán elérte a világsajtó ingerküszöbét: a legnagyobb lapok foglalkoztak vele, és nem is kis terjedelemben. Gyakorlatilag az egész világon felemelték a hangjukat a tudomány felkent nagyjai a legjobb amerikai és európai egyetemektől kezdve kutatóközpontokon át Nobel-díjas tudósokig. Sőt, és nyilván a magyar kormány nagy meglepetésére, az amerikai külügyminisztérium is arra figyelmeztetett, hogy nem illik egy jó egyetemet ilyen vegzálásoknak kitenni. A meglepetés abból is érzékelhető volt, hogy a kormány szóvivő erre válaszul csak sületlenségeket volt képes mondani: mint a régi (?) kádári időkben, a szuverenitásunkat hangsúlyozta, és ténybeli tévedésekre hivatkozott, még hozzá azt a szándékot (!) emlegetve, hogy majd tárgyalni kívánnak az USA-val „Soros György Magyarországon működő egyeteméről”.

Felemelő dolog látni, hogy a magyar oktatók, kutatók felhívására mekkora szolidaritást mutat a teljes tudósvilág.

Egy online petícióhoz hétfőig már 35 ezren csatlakoztak. Két nap alatt több mint ezer kiváló tudós aláírása gyűlt össze a washingtoni magyar nagykövetségre és az EMMI-nek hétfőn elküldött levél alatt. Oxfordi és cambridge-i történész nagyságok, ún. Regius, azaz királyi professzorok írtak Balog Zoltán miniszternek,

hogy vonják vissza a törvénymódosítást. Vasárnap (!) az Osztrák Egyetemi Konferencia, hétfőn az Európai Tudományos Akadémia is kiadott egy támogató nyilatkozatot, a CEU honlapján pedig számtalan további intézmény szolidaritási felhívása olvasható.

De a hazai tudóstársadalom is kitett magáért, pedig az egzisztenciális félelmek sok helyen meghatározzák az emberek viselkedését. Ezt mi sem mutatja jobban, mint a Magyar Rektori Konferencia elnökségének hétfőn kiadott közleménye, mely csupán azt kifogásolja, hogy velük nem egyeztettek, és annyit kérnek, hogy tolják ki egy évvel a végrehajtás határidejét. Ami aggasztja őket, az csupán a magyar felsőoktatás így keltett rossz híre, ami miatt kevesebb külföldi diák fog jönni – hozzájuk. (Ami így is lesz, ha marad a Lex CEU.)

Az MRK óvatoskodó álláspontjára rációlnak az egyetemi tanszékek és intézetek nyilatkozatai, konzervatívnak ismert szakemberek, köztük újságírók emelték fel a szavukat, az MTA éppen külföldön tartózkodó elnöke is kiállt a CEU mellett, amit az akadémiai osztályok, bizottságok, intézetek és kutatók állásfoglalásai követtek. A vasárnap délutáni nagy demonstráción ott voltak a többi egyetem oktatói, professzorai, volt rektorai, az MTA kutatói és akadémikusai mellett.

De hány hadosztálya van a pápának?

És mindeme tiltakozással mit ér el a tudósközösség? Számít-e a tudomány, a felsőoktatás vagy általában az oktatás, illetve a tudásalapú társadalom sokat szajkózott célja ennek a kormánynak és a fejének? Az a gyanúm, hogy igen keveset. A váratlan mértékű hazai és nemzetközi tiltakozás miatt előremenekülő (és hétfő este tovább szigorított) kivételes törvényhozási eljárás is arra utal, hogy nem haboznak és nem érvelnek: még csak azt sem indokolják, hogy miért is kell két nap alatt sürgősséggel megtárgyalni egy olyan javaslatot, amely azután másfél év türelmi időt (illetve már nem annyit) ad az érintetteknek. Az oktatásügyet érintő összes törvényjavaslatot eddig ún. társadalmi egyeztetésben körözték az intézmények vezetői között. Ez esetben még erre sem került sor, noha eredetileg még nem volt sürgősséggel beterjesztve. Nyilvánvaló, hogy az eljárás menet közben gyorsult fel, aminek az eredményét egy tisztességes Alkotmánybíróságnak kötelessége lenne megvétózni.

A CEU sorsa egy mellékjátkszma abban a küzdelemben, amelyet a kormányfő a hatalom megtartásáért vív. Számára az érdekes kérdés csak az, hogy mit nyer vagy mit veszít. Azt a néhány szavazatot, amit a nagyközönség számára eddig ismeretlen és a vitrinszakértő tanácsára Soros nevével „megbélyegzett” CEU bezárásával elveszít, nyilván megfelelő mértékben ellensúlyozza az értelmiségellenesség felkorbácsolása és a vélt előnyök, amit a Trumphoz dörgölözéstől vár. Utóbbiak egyelőre még váratnak magukra, de azért ne feledjük: akármilyen nagy legyen is a külföldi tudósok és intézmények szolidaritása, ők nem szavaznak a jövő évi választásokon. Más szóval nekik egyetlen hadosztályuk sincsen, ahogy ezt az orosz elnök egyik, ha nem a legnagyobb mestere mondta volt hajdan.

Mindezen jelek ellenére – és teljesen tudománytalanul – azt jószólok, hogy a Lex CEU-t, még ha simán elfogadták is a mostani sürgősségi eljárásban a kormányfő által már húsz éve ismételtén saját kezűleg kiválasztott parlamenti mamelukok, suba alatt szépen vissza fogják vonni, vagy úgy „lebutítják”, hogy az anyukája sem ismer majd rá. De még ha így történik is, ne gondoljuk, hogy ettől megnyugodhatunk.